

POGLED U KORIJENE INSTITUCIONALNE KOMUNIKACIJE ILI ŠTO NAM JE DONIO DOBRI VOJNIK LIKAJ IZ MARSONIJE¹

SAŽETAK

Slijedeći zahtjev da i oni koji se posvete studiju komunikacije trebaju ozbiljno shvatiti njezinu povijest, ali i da oni koji proučavaju povijest moraju ozbiljno uzeti u obzir fenomen komunikacije (Briggs i Burke 2007), ovim radom želi se u kontekstu istraživanja korijena odnosa s javnošću usredotočiti na dosad manje istražen fenomen rane institucionalne komunikacije, u razdoblju od 3000 godina prije Krista do prvoga stoljeća u kojem je dominiralo Rimsko Carstvo. Rad na temelju istraživanja literature koja pripada u stožerna djela pregleda povijesti svijeta i povijesti komunikacije donosi pogled na institucionalnu komunikaciju predantičkih civilizacija (Mezopotamija i Egipat) te Antičke Grčke i Rima. Cilj je rada pokazati razvoj sredstava društvenoga priopćavanja i tehnika koje su za to potrebne, uzevši u obzir i karakter institucija. Na primjeru arheološkoga nalaza vojničke diplome iz 71. godine s prvim spomenom Marsonije, preteče Slavonskoga Broda, pokazuje se karakter institucionalne komunikacije toga doba: organiziranost, korištenje pisanih sredstava, predmeta i simbola, pri čemu se željelo komunicirati harmoniju između stvarnog identiteta institucije, slike koju se prenosi i percepcije javnosti.

Ključne riječi: institucionalna komunikacija, komunikacija, Marsonija, povijest, odnosi s javnošću

UVOD

Kada su istraživači iz Muzeja Brodskoga Posavlja 1997. godine dobili u ruke netom pronađenu bakrenu vojničku diplomu iz 71. godine poslije Krista na kojoj je, među ostalim, jasno pisalo „MARSUNNIA“, i kada se utvrdilo da je to prvi pisani spomen drevne Marsonije kao lokaliteta iz kojega je potekao današnji Slavonski Brod, i kada su spoznali da je vlasnik diplome bio vojnički sin tih krajeva koji se nakon 26 godina službe u carskoj mornarici mogao vratiti kući i slobodno zasnovati obitelj, to nije bio samo važan događaj za Slavonski Brod i hrvatsku ar-

heologiju (Miškov 1997), to je otkriće postalo primjer za povijest odnosa s javnošću, to jest za povijest institucionalne komunikacije. Na tom su povijesnom dokumentu, kojemu ćemo se još vratiti na kraju rada, komunikacijom istaknuti: i institucija koja je izdala dokument, i vojničar koji je tu diplomu zaslužao, i svi kojih se to tiče u javnosti, ali njime je pokazana i slava Rimskoga Carstva.

Suvremeni odnosi s javnošću znanstvena su grana unutar informacijskih i komunikacijskih znanosti, a njihovu ulogu u poslovnom, kulturnom, društvenom i političkom životu teško je moguće

¹ Ovaj se rad u većem dijelu temelji na neobjavljenom magistarskom radu: Kolić, M. (2007). Sintesi storica delle relazioni pubbliche fino al XX secolo: tendenze e autori [Povijest odnosa s javnošću — autori i smjerovi]. Papirsko sveučilište Svetoga Križa, Fakultet za institucionalnu komunikaciju, Rim.

zaobići. Stoga je za sve koji se posvećuju studiju komunikacije, pa tako i odnosa s javnošću i institucionalne komunikacije, ali i za sve koji žele razumjeti tu mladu profesiju drevnih korijena, važno uzeti u obzir povijesni razvoj i korijene discipline, jer tek tada određeno znanstveno i praktično područje postaje shvatljivijim (Briggs i Burke, 2007). Ili, kako je isticao glasoviti teoretičar odnosa s javnošću Scott Cutlip, potrebno je poznavati vlastitu povijest kako bi se potpuno shvatilo mjesto i svrhu svoje struke u društvu, a smjestiti odnose s javnošću u vlastiti povijesni kontekst od životne je važnosti i za samu disciplinu (Cutlip et al., 2005). James Grunig (2014), također istaknuti teoretičar odnosa s javnošću, će pak reći da je došlo vrijeme da profesija pomoć u odgovorima na najveće etičke i druge izazove treba tražiti i u prošlosti. No poznavati povijesni razvoj odnosa s javnošću, istodobno, pomaže svima drugima shvatiti i njihovu funkciju u društvu i znanosti.

Literatura o povijesti odnosa s javnošću često previše pojednostavljuje složenu i dramatičnu povijest, naglašavajući samo neke osobe ili se fokusirajući na kraj 19. i početak 20. stoljeća kao na doba početaka. Nadalje, iako se o povijesti odnosa s javnošću govori sve više, taj se govor rjeđe usredotočuje na institucionalnu komunikaciju koja obuhvaća širi pojam. To su neki od motiva koji su potaknuli da se ovaj rad usredotoči upravo na ranu povijest institucionalne komunikacije i moguća nadahnuća koja dolaze iz toga doba, i to počevši od doba njezinih „početaka“ 3000 godina prije Krista pa do antičkoga doba prvoga stoljeća poslije Krista. Upravo je to razdoblje na koje se suvremeni pregledi povijesti odnosa s javnošću manje pozivaju. Pritom se odmah treba osloboditi ambicije da je moguće uzeti u obzir sve o institucionalnoj komunikaciji iz toga razdoblja jer ovo nije, niti ičim pretendira biti povijesno istraživanje. Ovaj rad treba shvatiti kao potragu za korijenima institucionalne komunikacije u doba kada institucije kakve danas poznajemo (demokratske) nisu postojale, ali je ono što je postojalo dovelo do današnje institucionalne komunikacije. Stoga je cilj na temelju pojedinih autora i djela koji su uključivali i povijest komunikacija – a za ovu

analizu i sintezu ključan je bio ukoričeni niz povijesti svijeta nastao nastao u okviru Sveučilišta u Cambridgeu te odabrana djela koja su se usredotočila na povijest medija, komunikacije i propagande – zaustaviti se na određenim povijesnim događanjima koji su snažnije utjecali na razvoj institucionalne komunikacije s naglaskom na razvoj sredstava društvenoga priopćavanja i tehnika koje su za to potrebne, ali i na karakter institucija. Taj istraživački put u potrazi za odgovorom na pitanje kako su institucije komunicirale u to doba i što suvremeni odnosi s javnošću baštine iz toga doba, završit će s analizom spomenute vojničke diplome iz 71. godine kao sredstva kojim je tadašnje Rimsko Carstvo komuniciralo s javnošću.

Što je institucionalna komunikacija?

Polazište za ovaj rad definicija je institucionalne komunikacije kao organizirane komunikacije neke institucije usmjerene na osobe ili skupine osoba koje su dio društva u kojem ta institucija djeluje, a cilj joj je stvoriti kvalitetne odnose institucije sa svojim javnostima, dobivajući tako društvenu vidljivost i imidž u skladu sa vlastitim vrijednostima (La Porte 2009). U skladu s tim, i marketing, oglašavanje i odnosi s javnošću sastavni su dijelovi institucionalne komunikacije (La Porte, 2009). Ona također uključuje i druge vrste odnosa koje neka institucija održava u društvu u kojem djeluje. Danas je poznato da bi institucionalna komunikacija uvijek trebala biti dijalog, budući da stvara odnose s članovima društva u kojem djeluje pridonoseći općem dobru zahvaljujući svojim posebnim ciljevima. Također, komunikacija je neodvojiva od vrijednosti na kojima se neka institucija temelji, stoga sadržaj komunikacije treba biti u skladu s njezinim identitetom. Načinom na koji se komunicira, institucija pokazuje odgovornost za društvo u kojem djeluje. Dobra institucionalna komunikacija uspostavlja harmoniju između njezinoga stvarnog identiteta, slike koju želi prenijeti i percepcije javnosti (La Porte, 2009). Cilj je ovoga rada vidjeti na temelju istraživanja znanstvene literature vidjeti kako je ta harmonija bila vidljiva u komuniciranju institucija do prvoga stoljeća poslije Krista, što se poklapa i s

razdobljem iz kojega datira prvi pisani spomen Marsonije.

Glas i pismo u službi institucionalne komunikacije

Instrument glasa tisućljećima je bio sredstvo kojim je čovjek prenosio saznanja (Baldini 2003: 13). U kulturi koja nije poznavala pisma upravo je glas bio ujedno i sredstvo institucionalne komunikacije. Znanje kultura koje se nisu služile pismenošću bilo je organizirano tako da bude lako za pamćenje, često potpomognuto glazbom i plesom. Dovoljno je dati primjer homerskih epova Ilijade i Odiseje u ne-pismenoj Grčkoj između 1100 i 700 prije Krista (Edwards i dr. 1976: 405). U homerskoj poeziji se tako mogu vidjeti institucionalne uloge kojima je zadaća bila održati i štiti društveni aparat i mehanizme vlasti, vojske i administracije, pri čemu je pjesnik prvotno imao ulogu erudita i porote društva, a tek onda umjetnika i zabavljača (Baldini 2003: 22-24). Tek je kasnije čovjek izumio instrument komunikacije koji će ga pratiti sve do današnjeg dana: pismo. Taj se izum duguje Sumeranima, koji su ga prvi počeli koristiti oko polovice četvrtog tisućljeća pr. Kr. Sustav sumerskog pisma nastao je na području Babilonije, na jugu današnjega Iraka. Grafički znakovi sumerskog pisma bili su sastavljeni od "klinova" koji su imali vrijednost riječi i brojki. Najstarije pločice ispisane klinastim pismom sežu u razdoblje Uruka IV, oko 3200 pr. Kr. (Baldini, 2003: 26). U to su doba tadašnje institucije uporabljale pismo kao novi instrument komunikacije pa je klinasto pismo bilo upotrebljavano za administrativne i računarske potrebe, i tek potom je korišteno za prenošenje povijesnih i religijskih događaja te za književnost (Baldini 2003: 27), s time da su i književna djela imala institucionalnu ulogu. K tome, posao pisara bio je prvenstveno zapisati, a ne sastaviti. Sumersko pismo postalo je pismo međunarodne institucionalne komunikacije, kojim su komunicirali kraljevi toga razdoblja, a sačuvala su se pisma napisana na pločicama. Ne iznenađuje stoga da se uloga sumerskoga pisma na Bliskom istoku često uspoređuje s ulogom latinskoga pisma na Zapadu (Edwards i dr. 1976: 178). Govoreći o

tome razdoblju potrebno je spomenuti drevne Egipćane oko 3000 pr. Kr. koji su imali vlastiti sustav pisma, nazvan hijeroglifskim. Ali važan izum povezan s tim slikovnim pismom bila je upotreba pera i tinte, a taj je egipatski izum bio revolucionarni korak koji je još i danas temelj za pisanu komunikaciju (Baldini 2003: 28).

Majka je svih alfabeta svijeta tip pisma rođen u XV. i XIV. stoljeću prije Krista koji su izumili Feničani. Od tog pisma razvili su se: aramejski, hebrejski i glasoviti grčki alfabet; glasovit jer nakon što je potekao iz polovice VIII. stoljeća pr. Kr. s 30 znakova omogućio je grčkom svijetu ubrzani razvoj. Grčki alfabet bio je demokratski, jer su ga mogli naučiti svi, čak i djeca, i bio je međunarodnoga karaktera jer su se njime mogle pisati i nepoznati jezici, a danas se taj "demokratičan" i "međunarodni" karakter često povezuju s internetom (Briggs i Burke 2007: 364).

Ta dva kratka uvida u govor i pismo navedena su tek da se nasluti da je razvoj civilizacija povezan s razvojem sredstava društvenoga priopćavanja, a govor i pismo to jesu. Čitanje i pisanje nisu bile vještine previše raširene u antici i srednjem vijeku jer samo staleži vjerskih službenika i onih na vlasti, plemstva i visokih dužnosnika, znali su čitati i pisati. Vjerski su službenici pisali tekstove sakralnoga tipa a vlast je u svojim tekstovima bilježila diplomatska, pravna i trgovačka pitanja. No upravo to govori da je prva uporaba pisma kao novog sredstva društvenoga priopćavanja kretala od institucije. Samo u Ateni do V. stoljeća i u Rimu prvih stoljeća carstva može se govoriti o pismenom društvu (Baldini 2003: 44). Zbog toga ćemo se u ovome radu ograničiti na ta dva razdoblja, u kojima institucionalna komunikacija doživljava snažan razvoj.

Predantičke civilizacije: Mezopotamija i Egipat

Još od predantičkoga vremena institucije drže svojom zadaćom komuniciranje s drugima i nošenje sa snagom javnoga mnijenja. Moglo bi se reći da otkad postoje institucije postoji i institucionalna komunikacija. Njezini prvi tragovi

moгу se pronaći, zahvaljujući arheologiji, već u monumentalnim civilizacijama.

Spomenici i drugi oblici staroga svijeta odražavaju i prva nastojanja da se institucija pokaže u lijepom svjetlu. Piramide, skulpture, hramovi, grobovi, slike i jednostavni oblici pisma govorili su i govore o božanskoj naravi njihovih vladara. Takvim je religijskim uvjerenjima vladar učvršćivao svoju vlast. Ono što se danas zna o drevnom Egiptu, Siriji ili Perziji proizlazi većinom iz arheoloških nalaza kojima je namjena bila promovirati i slaviti vladare svojega vremena. Mnogo je književnih djela i drevnih umjetnina stvoreno kako bi služili kao potpora kralju, vjerskim strukturama i drugim visoko pozicioniranim klasama (Edwards i dr. 1976: 180).

U mezopotamskoj civilizaciji, oko 3000 godina pr. Kr., postojao je mehanizam institucionalne komunikacije koji je uključivao pismo i državnu strukturu. Veliki kompleksi mezopotamskih hramova s natpisima i slikama, velebne javne zgrade sa slikama na kojima su prikazani prizori iz bitaka ili druge herojske priče prenosile su političku moć vladara i vojničke klase. Poznate genealogije i popisi kraljeva Sumerije, Babilonije i Asirije, između ostaloga, imale su ulogu promovirati, a cilj im je bio legitimirati kraljevsku moć, ostaviti jasnu poruku gdje se nalazi početak vremena, ističe Baldini (2003.). Često su se kraljevi predstavljali kao potomci božanstava, to jest da čine jedinu kraljevsku dinastiju koja bi trebala vladati svim četirima stranama svijeta. Slične genealogije nalaze se i u tekstovima povijesnih epova Mezopotamije, gdje se ističe snaga i moć vladara i njegovi božanski atributi. Jedan od najstarijih epova koji su očuvani do danas pripadaju sumerskoj civilizaciji u kojem se pripovijeda o sukobu kraljevstva Uruk, grada u središtu današnjeg Iraka, i kraljevstva Arata, nepoznatoga grada na iranskoj visoravni. U tom se epu govori o diplomatskoj komunikaciji dvaju kraljeva, koji su kraljevali oko 3000. godine pr. Kr. (Baldini 2003: 26)

U Mezopotamiji trećega i drugoga milenija pr. Kr. kler je bio usko povezan s kraljevskom palačom. Ta bi činjenica mogla objasniti sumerski zapis o ratarstvu koji je vjerojatno prije djelo ne-

kog stručnog pisca nego pravoga zemljoradnika. Taj je zapis predstavljao u religijskom ruhu, kao da su to upute od nekog božanstva (Edwards i dr. 1976: 167). Cutlip, Center i Broom spominju također i letak koji objašnjava ratarima kako obrađivati polja, koji je bio u uporabi oko 1.800 pr. Kr., na teritoriju današnjeg Iraka. Spomenuti autori smatraju da se ta aktivnost, izdavanja letaka sa uputama, ne razlikuje se mnogo od letaka koje su američki poljoprivrednici tijekom XX. stoljeća dobivali od vladina ureda za poljoprivredu (Cutlip et al., 1994: 89).

Tijekom razdoblja Hamurabija (1728. -1686. pr. Kr.) bila su objavljivana mnoga službena pisma. Najčešći oblik pisama bio je pisan „kaži X, tako Y..“, što daje naslutiti da je riječ o društvu u kojemu je čitanje i pisanje među stanovništvom bilo rijetkost, to jest upozorava na postojanje klase profesionalnih pisaca koji su govorili, tj. čitali onome kome je upućena pločica. Ta je praksa postala tako učestala da se u sumerskoj civilizaciji pismo nazivalo „kaži njima“ i pisma su bila često upućivana mnogim osobama ili su poruke čitane pred javnosti (Edwards et al., 1976:162). Hamurabijevi pisci mogli bi se stoga na neki način smatrati pretečama današnjih glasnogovornika.

Usprkos tome što se još uvijek ne može govoriti o svjesnoj i organiziranoj institucionalnoj komunikaciji, egipatska civilizacija u različitim razdobljima svoje duge povijesti, kao i mezopotamska, pokazuje način na koji je komunicirala institucija kraljeva, s ciljem da bi se njihova vlast učvrstila, to jest naišla na društveno odobravanje vlastite moći i moći tadašnjih viših društvenih slojeva. Identifikacija faraona s božanstvom, velike palače i hramovi, velebne grobnice, različita religiozna slavlja – sve je to učvršćivalo moć vladara (Edwards et. al. 1976: 233). Kako u Mezopotamiji, tako i u Egiptu očuvali su se mnogobrojni popisi kraljeva zajedno s herojskim epskim spjevovima. Primitivni oblici odnosa s javnošću nalaze se i u opisima kraljevskih špijuna u drevnoj Indiji. U pisanim dokumentima koji datiraju iz razdoblja drevne Indije, objašnjava se da je dužnost špijuna, uz špijuniranje, uključivalo i dodir s javnim mni-

jenjem, i širenjem pozitivnih priča o vladaru (Cutlip et al. 1994: 90).

Antička Grčka: prijelaz s V. na IV. stoljeće pr. Kr

Povjesničari dijele stajalište da se atenski državnik Periklo (443.-429.) domogao svojega utjecajnog položaja i zahvaljujući svojim razvijenim govorničkim vrlinama (Bury et al. 1977: 477). Četvrto i peto stoljeće prije Krista predstavljaju najveći sjaj klasične umjetnosti u arhitekturi obilježenoj izgradnjom Akropole, Partenona, hramovima i javnim građevinama. Književnost toga razdoblja karakteriziraju najpoznatije komedije i tragedije. Razvija se povijesna znanost zahvaljujući Herodotu, Tukididu i Kseonofontu. To je i zlatno razdoblje grčke filozofije koje je izvršilo utjecaj sve do naših dana zahvaljujući autorima poput Sokrata, Platona, Aristotela i sofista. Također, u istom razdoblju ušli su u opticaj knjige, rukopisi, a od IV. stoljeća prije Krista nadalje odluke naroda bivale su uklesane na mramoru kako bi ih svatko mogao pročitati. Još u doba Homera jedna od tri institucije vlasti, vijeće građana, samo po sebi impliciralo je da su oni na vlasti trebali pridobiti građane da ih podrže. Institucionalna komunikacija dobro je organizirana već u doba antičke Grčke, a služila se: arhitekturom, skulpturom, komunikacijom događaja, proroštvima i mitovima, usmenom komunikacijom, novcem, natpisima, „grafitima“, javnim registrima (godišnjacima i periodičnim publikacijama), pisanom riječi i objavljivanjem knjiga (Ferguson, 1911; Picaroso 1990). U demokratskim sustavima toga razdoblja koristile su se metode pridobivanja koje su različite od onih tiranskih (Bury et al., 1977: 66-71).

Grci antike smatrali su retoriku važnim instrumentom za svoj politički rad. Retorika se držala načinom komuniciranja između političara i publike. Ne iznenađuje stoga da su upravo atenski mislioci bili prvi koji su razvili teoriju uvjeravanja, a Aristotelova „Retorika“ predstavlja vrhunac te teorije. „Retorika“ se može smatrati jednim od prvih udžbenika odnosa s javnošću (Grunig i Hunt, 1984: 15). Štoviše, upravo se u Aristotelovu modelu četiriju uzroka nalazi ključ obrazložena odnosa s javnošću kao znanstve-

ne discipline i informacijskih znanosti uopće, što je razvio hrvatski teoretičar Luka Brajnović: 1. tvarni uzrok (*causa materialis*) informacije je informativna istina koja poštuje stvarnost, podatke, znanje i mišljenja; 2. oblikovni uzrok (*causa formalis*) informacije je komunikativnost shvaćena kao jasnoća i točnost jezika, i trebaju se uvijek promatrati u odnosu na namjeru osobe koja informira (unutarnja forma) i na objektivnu posljedicu informativne poruke (vanjska forma); 3. tvorni uzrok (*causa efficiens*) predstavlja razumijevanje osobe koju se informira za što je pak potrebna sposobnost osobe koja informira da informativni materijal učini razumljivim većini primatelja; 4. svršni uzrok (*causa finalis*) informacije je međuljudski odnos onoga tko informira i onoga koji biva informiran, a posljedica je čovjekov kulturni i ljudski napredak (Brajnović 1979, Kolić Stanić 2020, Kolić Stanić 2023).

Grčki teoretičari govorili su, naime, o važnosti javne volje, i još nisu upotrebljavali pojam javno mnijenje. Sofisti su pak odvojili tehnike uvjeravanja od njihovih sadržaja, od istine. Na taj su se način razvile tehnike za stvaranje, usmjeravanje i oblikovanje mišljenja publike. Evo još nekih značajki komuniciranja toga doba: u Ateni, zbog političkih posljedica, bile su uvedene mjere za slobodu izražavanja govornika zbog sigurnosti politike; opća norma ograničavala je slobodu izražavanja nepoštenim govornicima kako bi očuvali dobru sliku državne vlasti, a ta politička cenzura u Ateni odnosila se i na javne predstave te također i na pisanu riječ; politička uporaba proroštava i mitova za pridobivanje naroda bila je prisutna u tiranskim ali demokratskim sustavima pa su se nerijetko događali zataškavanje, selekcija i preoblikovanje proroštava; političke reforme, zakoni, utemeljenja kolonija i svaki pothvat morala su podržati proroštva. Zahvaljujući proroštvima, Delfi su bili ideološki centar države koji je mogao utjecati i kontrolirati grčke gradove-države. U antičkoj Grčkoj država počinje upotrebljavati još jedan medij institucionalne komunikacije, koji će Rimljani razviti još više – novac. (Edwards et al., 1976: 878-887).

Antički Rim: Cezar (100.-44.pr. Kr.) i August (27. pr.Kr.-14. po. Kr.)

Povijest antičkoga Rima razdoblje je dugo više od 1000 godina: od mitskoga utemeljenja grada 753 pr. Kr. do pada Zapadnog Rimskog Carstva 476. godine. Bilo bi nemoguće predstaviti institucionalnu komunikaciju u tom bogatom razdoblju u svim njezinim aspektima. Stoga se valja ograničiti na razdoblja vladavine Cezara i Augusta, to jest na razdoblje velikoga sjaja – važnoga za povijest odnosa s javnošću.

Politika u gradu bila je inspirirana Grčkom. U vrijeme kada su rasli njegova moć i prestiž Rim je njegovao mehanizme vlasti i administracije koji su se vrlo malo razlikovali od grčkih u Periklovo vrijeme (Cook et al., 1975A: 393). Mit o Rimu, o božanskim korijenima grada, slavljenje građanskih vrlina, domoljublje bili su ključne točke odnosa s javnošću rimske države kako bi se stvorila povezanost unutar same države. Istodobno u rimskoj republici, zajedno s komunikacijom koja je imala ujediniteljsku zadaću, razvijala se i komunikacija uvjeravanja publike. Stari su Rimljani bili svjesni vrijednosti javnoga mnijenja, štoviše, upravo su oni koristili izreku „*vox populi vox Dei*“ (Cutlip, 1995: xi). Uvjeravanje puka da čini jednu stvar umjesto neke druge stvari razvijena je posebno za vrijeme političkih izbora. U tom se razdoblju, naime, nalaze temeljni elementi predizborne kampanje kakvu poznajemo danas. Tragovi tih prvih predizbornih kampanja sačuvani su na natpisima u Pompejima (Testa, 2003: 48).

Kampanje koje su se odnosile na pučanstvo izvan Rima bile su razvijene na izvrstan način (Pizarroso, 1990). Rimljani nisu mogli stvoriti tako veliko carstvo samo oružjem, nego i velikim administrativnim i diplomatskim aparatom (Cooch et al. 1975B: 568-589). Rimljani su vodili politiku integracije koja je u tom vremenu bila nepoznata. Izvozili su svoj društveni sustav, svoju političku organizaciju, svoje ideale i svoje zakone (Pizarroso 1990: 34). U razdoblju od 50 pr. Kr do 50 po. Kr., Rim je unaprijedio tehnike vladanja, dosega je razinu koju nitko nije dosegaio prije niti tisuću godina kasnije. Rim se u tom razdoblju proširio teritorijalno,

politički i ekonomski u cijelome Mediteranu, što je zahtijevalo sposobnost odašiljanja informacija i ideja. Štoviše, da bi dominirao na tom velikom području, Rim je prebrodio i veliku političku promjenu. Republikanski Rim pretvorio se u carski Rim: transformacija je bila velika i traumatična (Cooch et al., 1975B). Ovdje valja donijeti samo nekoliko zanimljivih primjera za povijest odnosa s javnošću.

Gaj Julije Cezar (100.-44.pr.Kr.) smatra se genijem političkog uvjeravanja (Cooch et al., 1975A: 441-444). Povijest njegova uspona do moći razotkriva različite tehnike. Cezar se za vlastitu promociju koristio svojim vojničkim pobjedama. Njegovi „*Commentarii rerum gestarum*“ o Galskome ratu i građanskome ratu bili su objavljeni i distribuirani po cijelom carstvu. Cezarovi memoari bili su objavljavani tijekom njegove pune političke aktivnosti. Kako bi komunicirao vlastitu moć i slavu, kada je došao na vlast Cezar je organizirao prezentaciju nove kovanice kako bi proslavio svoju pobjedu. Cezar je i vojne pobjede pretvorio u javne predstave i gotovo religiozna slavlja. Cezar se dobro znao koristiti retorikom bilo pred svojim vojnicima bilo pred građanstvom: njegove geste, njegova pojavnost, osjećaji koje je unosio u svoje govore, trijeznost i sposobnost da pronade prave slogane u pojedinim situacijama kao što su *Alea iacta est*, kada je prelazio Rubikon, ili *Veni, vidi, vici*, kada je pobijedio kralja Ponta 47. pr. Kr. (Cooch et al., 1975A) - sve je to bila njegova moć uvjeravanja. Koristio se tisakom (periodičnim publikacijama) – utemeljio je *Acta Urbis* ili *Acta Diurna*, a objavljivao je i *Acta Senatus*, gdje je tiskao svoje govore u Senatu. Imao je na raspolaganju čitavu jednu redakciju. Za promicanje vlastitih ideja koristio se i pamfletima (Pizarroso, 1990: 60). Za vrijeme četiri godine koje su prethodile njegovoj smrti, učvršćen u vlasti, primijenio je sve dotadašnje tehnike vladanja kojima je upravljao kao orkestrom. Osvojio je titule i počasti koje su imale dubok značaj za rimski narod: *Pater Patriae, Dictator Perpetuus, Censor, Pontifex Maximus, Consul*. U tom se smislu koristio i vlastitim portretima na kovanicama rimskoga carstva (Cook et al., 1975A: 655).

U Rimu su, kao i u Grčkoj, korištena proročanstva u svrhu pridobivanja podrške građanstva. Sam Cezarov pogreb, djelo Marka Antonija, s gigantskim pogrebnim spomenikom i pogrebnim govorima, primjer su svih počasti i moći koje je osvojio za vrijeme života (Cook i dr. 1975A: 672). Upravo je Cezar udario temelje jedne institucije koja će trajati sljedeća četiri stoljeća – Rimsko Carstvo. Njegovo je ime postalo sinonim za imperatora, monarha, sve do današnjega dana.

Oktavijan, koji je pobijedio Marka Antonija služeći se retorikom uzeo je mir, *Pax Romanu*, kao slogan svoje vlasti. On je htio biti percipiran kao spasitelj Republike, iako je njegova vlast bila autokratska. Pored svih svojih titula dodaje još i titulu August (uzvišeni). August se često koristio oblikom pamfleta, okruživši se književnicima koji su svoj talent stavili na raspolaganje rimskom imperatoru. Mit o utemeljenju Rima svoju završnu verziju doživljava u djelima Vergilija ali i u djelima povjesničara kao što je Tit Livije. Vergilijeve *Georgike* bile su pisane radi pridobivanja građanstva da se preseli na selo kako bi se proizvelo više hrane (Cutlip 1995: xi). Ti su autori širili ideje o božanskim korijenima Rima, o njegovoj nepobjedivosti, o njegovim demokratskim i spasiteljskim atributima. Tako je započelo pobožanstvenjivanje imperatora i stvaranje njegova kulta. August je podnosio i pamflete koji su mu se protivili jer bi u suprotnom izgubio na imidžu tolerantnog vladara, kakvim se predstavljao. U prvom vremenu njegove vlasti proglašena je velika sloboda izražavanja, što je također bilo u funkciji imidža tolerantnoga imperatora. I slike – posebno kipovi – činili su u antičkom svijetu važnu komunikacijsku ulogu, uključujući i ulogu propagande: to posebno vrijedi za Rim Augustovog doba (Briggs i Burke, 15). Skulpture, među kojima su prevladavala poprsja, bile su na raspolaganju imperatoru da se predstavi cijelome rimskome narodu. I velike grobnice, posebno slavoluk pobjede, stupovi, predstavljali su veličinu onoga koji dao izgraditi te građevine. I novac se također koristio za isticanje Augustove moći (Cook et al. 1975A, 768-769). Zahvaljujući urbanoj kulturi Rimskoga carstva porasla je važnost procesu utjecaja na

stavove puka. Neke ideje koje su se rodile među rimskim političarima, prisutne su i u srednjovjekovnim spisima, a povezane su s modernim fenomenom javnoga mnijenja. Najpoznatiji slogan bio je *S.P.Q.R.*- senat i rimski narod – koji je bio uklesan na zidovima građevina (Cutlip, 1995: x).

Zaključci na temelju jedne vojničke diplome

Svemu dosad spomenutome cilj je bio pokazati da odnosi s javnošću, to jest institucionalna komunikacija, imaju svoju daleku povijest koju čine i ljudi, i ustanove, i sredstva kojima su institucije komunicirale. Kada bismo stavili u odnos suvremeno značenje institucionalne komunikacije (La Porte 2007) i otkriće vojničke diplome pokraj Slavonskoga Broda, to jest istraživački rad o tome (Miškiv, 1997) postalo bi već na tom malom primjeru vidljivo kako je komuniciralo Rimsko Carstvo.

Kako je prethodno bilo vidljivo, za institucionalnu komunikaciju bila su potrebna komunikacijska sredstva, počevši od govora i pisma preko spomenika i književnosti, do retorike kao moći uvjeravanja i prvih novina. U slučaju brodske mornara Likaja komunikacijsko sredstvo Rimskoga Carstva bila je i vojnička diploma. Nju je Miškiv (1997) detaljno opisala. Riječ je o dvije brončane pločice međusobno spojene žicom na dva mjesta, sa svake je strane ispisan tekst urezanim slovima, a na prvoj vanjskoj strani popisana su imena svjedoka koji potvrđuju točnost, čiji se pečati također nalaze ondje.

Pronađena diploma svjedoči da je komunikacija institucije Rimskoga Carstva bila organizirana, jer je na pločicama prenesen carski dekret s izvornika koji se nalazio u Rimu na javnome mjestu. Evo još nekih pokazatelja te organiziranosti: istaknut je datum, imena dvojice konzula, ime primatelja diplome s naznakom narodnosne pripadnosti ili rodnog mjesta. O transparentnosti tadašnjega komuniciranja svjedoči i podatak da se na kraju navodi informacija gdje se u Rimu nalazi izvornik s imenima svih vojnika istog vojnog odjela za koje je toga datuma načinjen prijepis.

Diploma svjedoči i da je tadašnja institucionalna komunikacija bila usmjerena na osobe ili skupine koje su dio društva u kojem ta institucija djeluje. Kako opisuje Miškiv, tekst svake diplome započinje imenom cara u nominativu i svim počasnim naslovima, zatim su naznačeni vojni odjeli kojima su pripadali vojnici, ime zapovjednika. Diploma je, dakle, izdata za vrijeme cara Vespazijana (69-79) godine 71., zaslužio ju je „centurion Likaj, Birsov sin iz Marsunije (MARSVNIA), koji je zajedno s ostalim suborcima - veteranima vojevao u mizenskoj floti pod Sekstom Lucilijem Basom. Svi su oni odslužili u vojsci dvadeset i šest i više godina i naseljeni su bili u Pestumu u južnoj Italiji“.

Budući da je cilj institucionalne komunikacije stvoriti kvalitetne odnose institucije sa svojim javnostima, dobivajući tako društvenu vidljivost i sliku u skladu s vlastitim vrijednostima, ime Vespazijana imalo je veliko značenje. On je bio istaknuti reformator vojske, posebno mornarice, koja je odigrala važnu ulogu u njegovoj borbi za osvajanje vlasti. Stoga i vojnička diploma pronosi njegovu slavu, kako opisuje Miškiv:

„u ‘godini četiri cara’ (68-69), kada su se za prijestolje borili Galba, Oton i Vitelije, napokon je pobijedio Vespazijan. Njegova vojna djelatnost imala je ključno značenje kako za cijelo carstvo, tako i za naše krajeve. Nesigurnost granice na Dunavu nagnala je Vespazijana da se pobrine za pojačanje tih granica i širih prostora. Proveo je reorganizaciju i jačanje riječne flote na Savi i ubrzo zatim osnovao je glavne luke u Sisciji i Sirmiju (70-73), koje su postale kolonijama rimskih građana. U tlu Italije postojale su flote, u Mizenu (Misenum) te Raveni (Ravenna). Osnovane su bile u vrijeme Oktavijana (luka u Mizenu 22.g. pr. Kr., a u Raveni potkraj njegove vladavine). Te su carske flote i poslije Augusta (Oktavijana) zadržale svoju važnost, a vrhunac su dostigle upravo za vladavine Vespazijana, koji je osobitu pozornost posvetio njihovoj uspješnoj organizaciji.“ (Miškiv 1997, 92)

Institucionalna komunikacija također uključuje i druge vrste odnosa koje neka institucija odr-

žava u društvu u kojem djeluje. U tom je smislu važno što Miškiv ističe:

“ [...] Vespazijan [se] odužio mornarima koji su ga tijekom građanskog rata podržali i bez kojih bi teško izvojevao konačnu pobjedu. Glavna baza mizenske flote bila je u Mizerni. Flota locirana u tamošnjoj luci je, zahvaljujući svom povoljnom položaju, postala čak jačom i važnijom od ravenske flote. Njezini osnovni zadatak bio je očuvanje mira na Tirenskome moru te nadzor nad dovozom žita iz Sicilije i Egipta, a isto tako nadgledala je obale Sredozemlja i Atlantika.“ (Miškiv 1997, 95)

Iako je teško govoriti o institucionalnom dijalogu u to doba, ipak se ne može oduzeti rječitost dokumenta kojim se isluženim vojnicima poput „Brođanina“ Likaja „dodjeljuju određena prava i zakonske povlastice te formula kojom se dodjeljuje rimsko građansko pravo (civitas) njima i njihovim potomcima te pravo zakonitog braka (conubium)“ (Miškiv 1997).

Pronađeni dokument govori i o vrijednostima Carstva, u koje su pripadale i brak i obitelj: diplome su značile da se vojnicima, kako je objasnila Miškiv (1997), njihovoj djeci i potomcima daje civitet i pravo zakonitog braka sa ženama koje su imali kada im je dodijeljeno građansko pravo.

To sve što je vojnik Likej dobio služeći Carstvu 26 godina – status heroja, slobodu za brak i obitelj te mogućnost za povratak kući komuniciralo je lice institucije koja je odgovorna za društvo u kojem djeluje. Iz vojničke diplome dobroga vojnika Likaja iz Marsunije da se, dakle, iščitati barem želja da je Rimsko Carstvo željelo komunicirati harmoniju između njegova stvarnog identiteta, slike koju želi prenijeti i percepcije javnosti. U tom smislu rječitost institucionalne komunikacije iz prvoga stoljeća poslije Kriste poučna je i za današnje doba i za suvremene odnose s javnošću.

Literatura

- Baldini, M. (2003). *Storia della comunicazione*. Newton & Compton Editori, Roma.
- Brajnović, L. (1979). *El Ambito Científico de la Información*. EUNSA, Pamplona.
- Briggs, A. i Burke, P. (2007). *Storia sociale dei media. Da Gutenberg a Internet*. Il Mulino, Bologna.
- Bury, J. B., Cook, S. A. i Adcock, F. E. (ur.) (1977). *Storia del mondo antico. Persia e Grecia. L'impero ateniense*. Vol. IV. Cambridge University Press, Il Saggiatore e Aldo Garzanti Editore, Milano.
- Cook, S. A., Adcock, F. E. i Charlesworth, M. P. (ur.) (1975A). *Storia del Mondo Antico. La crisi della repubblica romana*. Vol. VII, Cambridge University Press, Il Saggiatore e Aldo Garzanti Editore, Milano.
- Cook, S. A., Adcock F. E. i Charlesworth, M. P. (ur.). (1975 B). *Storia del Mondo Antico. L'espansione romana nel Mediterraneo*. Vol. VI. Cambridge University Press, Il Saggiatore e Aldo Garzanti Editore, Milano.
- Cutlip, M. S., Center A. H. i Broom, G. M. (1994). *Effective Public Relations*. Prentice Hall Upper Saddle River, New Jersey.
- Cutlip, M. S. (1995). *Public Relations History: from 17th to 20th Century*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Edwards, I. E. S., Gad, C. J., Hammond, N. G. L., Sollberger, E., Bury, J. B., Cook, S. S. i Adcock, F. E. (ur.) (1976). *Storia del Mondo Antico. La crisi e la restaurazione dei regni orientali. Nascita della civiltà greca*. Vol. III. Cambridge University Press, Il Saggiatore e Aldo Garzanti Editore, Milano.
- Ferguson, W. S. (1911). *Hellenistic Athens, an historical essay*. <https://archive.org/details/athenshistoric00ferguoft/page/n3/mode/2up>
- Grunig, E. J. (2014). *Ethics Problems and Theories in Public Relations*. *Communiquer. Revue de Communication Sociale et Publique* 11: 1–14. doi:10.4000/communiquer.559.
- Grunig, J. E. i Hunt T. (1984). *Managing Public Relations*. Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, New York.
- Kolić Stanić, M. (2020). How the theory of information and journalism ethics contributes to the ethics of public relations: six principles from the dialogue between codes of ethics and Luka Brajnović's legacy. *Church, Communication and Culture*, 5(1), 36–62. <https://doi.org/10.1080/23753234.2020.1713013>
- Kolić Stanić, M. (2023). Luka Brajnović - Bokelj među začetnicima komunikologije. Babić Galić, Vanda; Holjevac, Željko (Ur.), *Identitet Hrvata Boke kotorske* (str. 161-174.). Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.
- La Porte, J. M. (2009). *Comunicazione istituzionale*. J. M. La Porte (Ed.), *Introduzione alla comunicazione istituzionale della Chiesa*. EDUSC, Roma.
- Kolić, M. (2007). *Sintesi storica delle relazioni pubbliche fino al XX secolo: tendenze e autori* [Neobjavljen magistarski rad]. Pontificia Università della Santa Croce, Facoltà di Comunicazione Sociale Istituzionale, Roma.
- Miškiv, J. (1997). Rimska vojnička diploma iz Slavonskog Broda. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 30-31 (1), 83-102. <https://hrcak.srce.hr/25334>
- Pizarroso, A. Q. (1990). *Historia de la propagand*. Eudema Universidad, Madrid.
- Testa, A. (2003). *La pubblicità. Suscitare emozioni per accendere desideri*. Il Mulino, Bologna.

THE BRIEF OVERVIEW OF THE ROOTS OF INSTITUTIONAL COMMUNICATION OR WHAT THE GOOD SOLDIER LIKAJ FROM MARSONIA BROUGHT TO US

ABSTRACT

Following the requirement that those who devote themselves to the study of communication should take its history seriously, but also that those who study history must take seriously the phenomenon of communication (Briggs and Burke 2007), this paper has the focus on the roots of public relations and less researched phenomenon of early institutional communication, in the period from 3000 BC to the first century in which the Roman Empire dominated. This paper is based on the research of the literature that belongs to the core works of the review of the history of the world and the history of communication. The narrowing was on the institutional communication of prehistoric civilizations (Mesopotamia and Egypt) and Ancient Greece and Rome. The aim of this paper is to show the development of institutional communication, their character and techniques of communication. The paper brings an example of an archaeological find of a military diploma from the year 71 with the first mention of Marsonia (Slavonski Brod), which shows the rich character of institutional communication of that era: organization, the use of written means, objects and symbols, where the aim was to communicate harmony between the real identity of the institution, the image it conveys and the public's perception.

KEY WORDS: communication, history, institutional communication, Marsonia, public relations